

DOĞU AKDENİZİN ENERJİ POLİTİK AÇIDAN ÖNEMİ

Prof. Dr. A. Beril TUĞRUL

İTÜ Enerji Enstitüsü, Ayazađa Kampüsü, 34469, Maslak-İSTANBUL

Özet

Orta doğunun Avrupa'ya açılımı, önemli ölçüde Doğu Akdeniz üzerinden olmaktadır. Bu durum, bölgeyi, tarihte olduğu gibi vazgeçilmez güzergahı yapmakta ve stratejik önemini arttırmaktadır. Doğu Akdeniz özellikle, Orta Doğu petrol ve doğal gaz kaynaklarının Avrupa'ya taşınması için önemli bir çıkış bölgesi olmaktadır. Aynı zamanda, Avrasya'nın petrol ve doğal gaz rezervlerinin de Avrupa'ya taşınması için bir alternatif çıkış bölgesi olmaktadır. Doğu Akdeniz'deki yeni petrol ve doğal gaz yataklarının paylaşımı, dünyanın halihazırdaki en önemli enerji-politik sorunları durumundadır. Söz konusu bu yeni rezervlerin Doğu Akdeniz'den taşınması da rezervlerle ilgili sorunlardan daha az önemli değildir. Tüm bu şartlar, Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. Dünyanın, belki de başka hiç bir bölgesinde karşılaştırılmayacak ölçüde etkin ve dünyanın diğer bölgelerini de ilgilendirecek cesamette önemli gelişmeler Doğu Akdeniz bölgesinde yaşanmaktadır. Olaylar, hızla gelişmekte, ve güvenliği etkileyen boyutlara ulaşmak eğilimi göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Enerji Politikaları, Türkiye

Giriş

Doğu Akdeniz, tarih boyunca önemli bir bölge olmuş olup, halen de dünyanın önde gelen bölgelerinden biri olma özelliğini korumaktadır. Bu bölgenin, insanlık tarihi açısından ayrı bir önemi bulunmaktadır. Bölge kadim uygarlıklarının vücut bulduğu bir yer olmasının yanı sıra canlı ticaret yolları üzerinde bulunan bir yöre olması nedeniyle de öne çıkmaktadır. Doğu Akdeniz siyasi olarak olduğu kadar dini yönden de ayrı bir öneme sahiptir.

Doğu Akdeniz bölgesi olarak farklı tanımlamalar olmakla beraber, çoğunlukla, Tunus'daki Bon Burnu ile İtalya'ya bağlı Sicilya Adası'nın batıya uzanan ucundaki Lilibeo Burnu arasında çizilen hattın doğusunda yer alan bölge olarak kabul edilmektedir [1]. Ancak, burada daha çok Mora yarımadasından çizilen dikmenin doğusunda kalan bölge üzerinde durulacaktır. Bu bölge antik çağlarda eski karalar topluluğunun güzide bölgesi durumundaydı. Bugün de, tüm dünyanın gözünün üzerinde olduğu bir bölge durumunda olma niteliğini taşımaktadır.

Bu bölge sadece, burada yaşayan topluluklar, milletler ve devletler için önemli olmamıştır. Aynı zamanda, bölgenin doğusundaki ve batısındaki ülkeler arasında bağlantıyı sağlayan önemli bir bölge olmuş ve ticaret yollarının geçiş güzergâhında yer almıştır. Bu bağlamda, tarihte önemli yeri olan ipek yolu ve baharat yolunun Avrupa'ya ulaşımında yadsınamaz öneme sahiptir. Günümüzde de enerji yolları üzerinde yine yadsınamaz öneme sahip bir bölge durumundadır.

Doğu Akdeniz

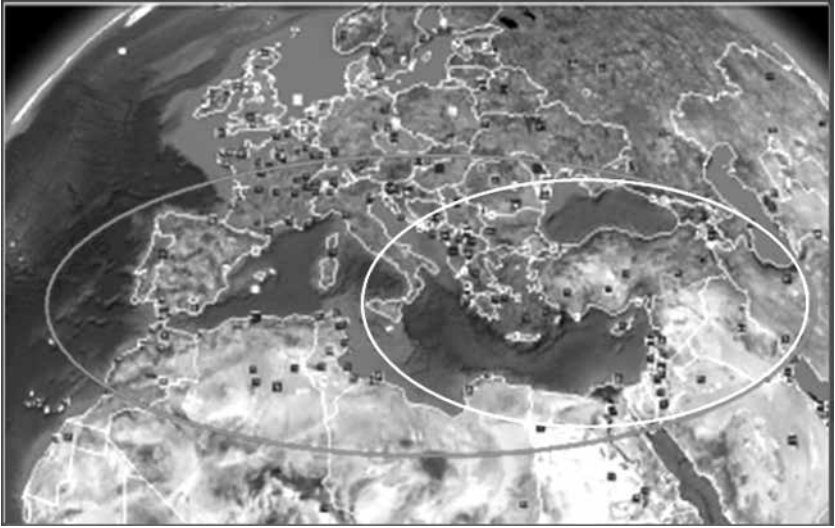
Doğu Akdeniz bölgesi, tarih boyunca belki de en çok devlet kurulan yer olarak nitelenebilir. Gerçekten de birlikte veya birbiri peşi sıra tarih sahnesinde yer alan onlarca devlet ve medeniyetten bahsedilebilir. Bunlar arasında Hititler, Fenikeliler, Mısır uygarlığı, İyonya medeniyeti, Miken İmparatorluğu, Anadolu medeniyetleri, İskender İmparatorluğu, Persler, Roma İmparatorluğu, Selçuklu ve Anadolu Selçuklu İmparatorlukları ve Osmanlı İmparatorluğu bunlardan ilk akla gelen ve sayılanları olmaktadır.

Bunlardan 4 tanesinin yeri ayrıdır diyebiliriz. Nitekim, Doğu Akdeniz'in hemen tamamına sahip olabilmiş imparatorluklardır. Bunlar; İskender İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu, Pers imparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu'dur. Bir başka deyişle, söz konusu dört imparatorluk Doğu Akdeniz'deki

etkinlikleri ayrı bir öneme sahiptir. Zira bu dört imparatorluk tarih sahnesinden çekilmiş olmalarına karşın etkinlikleri büyük olmuştur. Biraktıkları izlerle anılır olmuşlardır ve halen de bu imparatorlukların mirasçısı olarak hareket eden güçler Doğu Akdeniz’de kendilerini göstermektedirler.

Doğu Akdeniz, Batı Akdeniz’i ve dolayısı ile eski karalar topluluğunu etkilemiş ve Mezopotamya, Anadolu, Mısır ve Balkan bölgeleriyle tarım döneminde verimli topraklar anlamına gelmiştir (Şekil 1). Sanayi devriminden itibaren tarım alanı zenginliklerinin yanı sıra yer altı zenginlikleri öne çıkmış ve nihayet enerji kaynakları açısından zenginlik bölgesi olarak yerini almıştır.

Şekil 1: Akdeniz Bölgesi İçinde Doğu Akdeniz

Fosil yakıtlardan petrolün yaklaşık 2/3’ü Orta Doğuda yer almaktadır [2,3]. Buna karşın doğal gaz rezervleri de yadsınamayacak değerdedir (2,5). Fazla olarak, yeni petrol ve doğal gaz rezervleri bulunmaktadır. Piramit modeli bağlamında, petrol rezervlerinin düşünülenden çok daha fazla olduğu ifade edilmektedir. Bir başka deyişle, petrolün rezerv bölgelerinde derine gidildikçe daha büyük rezervlere ulaşılabilmesi söz konusudur [6].

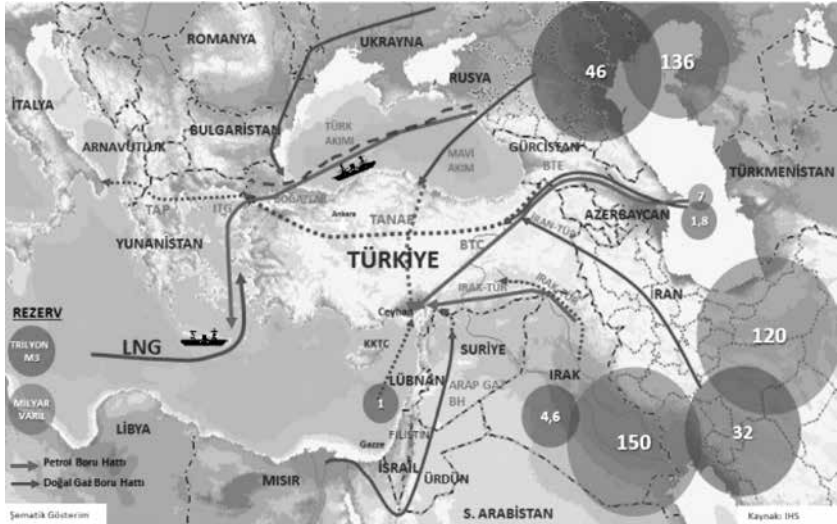
Orta doğunun Avrupa’ya açılımı, önemli ölçüde Doğu Akdeniz üzerinden olmaktadır. Bu durum, bölgeyi, yine tarihte olduğu gibi ticaret yollarının vazgeçilmez güzergahı yapmakta ve stratejik önemini artırmaktadır.

Bunlardan ayrı olarak, gelişen teknoloji ile denizden ve derin deniz bölgelerinden petrol ve doğal gaz çıkartılmasının yaygınlaşması ve arama teknolojilerinde kaydedilen gelişmelerden sonra, Doğu Akdeniz'de zengin petrol ve doğal gaz yataklarının bulunması, bölgenin önemini daha da arttırmış bulunmaktadır.

Doğu Akdeniz Fosil Yakıt Rezervleri ve Enerji Hatları

Doğu Akdeniz özellikle, Orta Doğu petrol ve doğal gaz kaynaklarının Avrupa'ya taşınması için önemli bir çıkış bölgesi olmaktadır. Fazla olarak, zaman içinde Avrasya'nın petrol ve doğal gaz rezervlerinin de Avrupa'ya taşınması için bir alternatif çıkış bölgesi olmaktadır. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz'in stratejik yadsınamaz bir önemi bulunmaktadır. Dolayısı ile Doğu Akdeniz boru hatları ve geçiş güzergahları her zaman önem arz etmiştir. Şekil 2'de Doğu Akdeniz çevre petrol ve doğal gaz rezervleri ile var olan ve önerilen önemli boru hatları görülmektedir [7].

Şekil 2: Doğu Akdeniz Çevre Petrol ve Doğal Gaz Rezervleri İle Var Olan ve Önerilen Önemli Boru Hatları

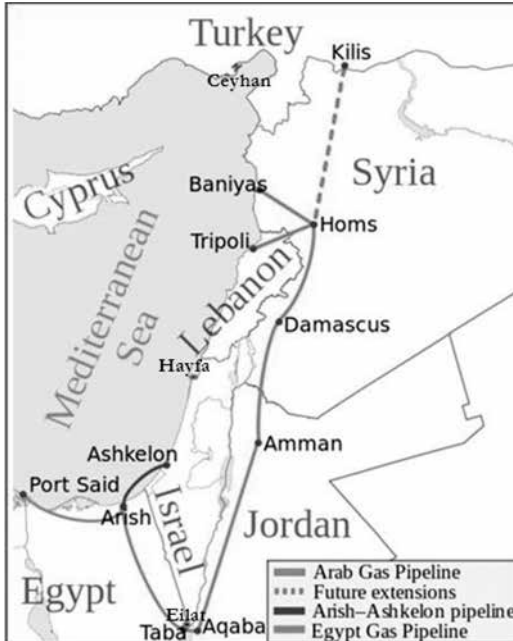
Şekil 2 incelendiğinde Doğu Akdeniz'in çıkış bölgesi olacak bağlantılı

bölgelerde 400 Milyar Varilin üzerinde petrol rezervi ve 85 trilyon m³'ün üzerinde doğal gaz rezervi bulunmaktadır. Muhtemel rezerv miktarları da düşüldüğünde, Doğu Akdeniz'in ne denli önemli olduğu ve dünyanın enerji-politik odak bölgesi olduğu anlaşılmaktadır.

Enerjiye ve/veya enerji kaynaklarına ulaşmak, günümüzde tüm ülkeler için önde gelen, başat gereksinimi ifade etmektedir. Artan nüfus, teknolojik gelişmeler ve sanayileşme, enerji ihtiyacını arttıran başlıca etmenlerdir. Bir başka deyişle, kalkınma ve toplum refahının yükseltilmesi için gerekli olan ana unsur enerji olmaktadır [8,9]. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarına ulaşım ve enerji politikaları için yadsınamaz öneme sahip olmaktadır.

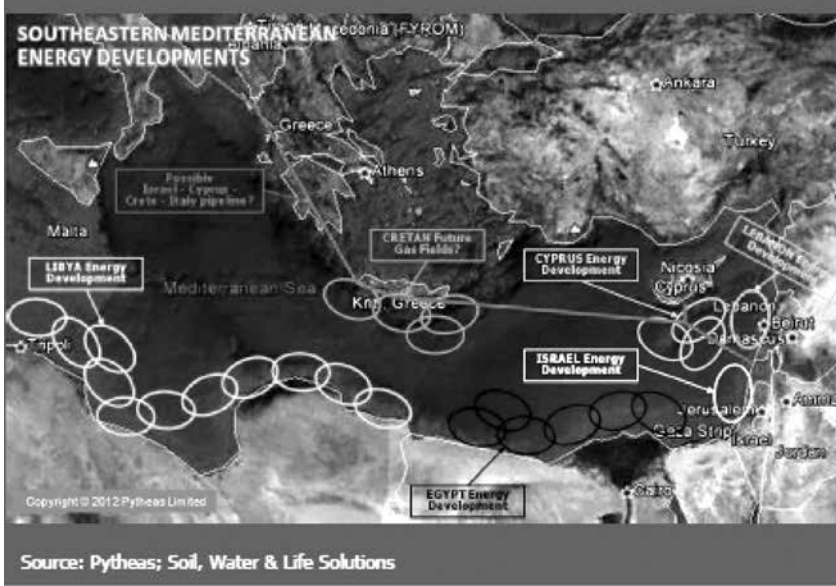
Doğu Akdeniz'de önemli bir diğer husus ta terminal limanlar olmaktadır. Doğu Akdeniz'de zaten terminal liman durumunda olanların yanı sıra, terminal olmaya aday veya aday olabilecek limanlar da söz konusudur. Bu durum, Doğu Akdeniz'de gözlenen büyük rekabeti daha da etkinleştirmekte ve giderek gergin şartların oluşmasında etken olabilmektedir. Şekil 3'te Doğu Akdeniz terminal limanları ve/veya aday limanları görülmektedir.

Şekil 3: Doğu Akdeniz Terminal Limanları ve/veya Aday Limanları

Bunlardan ayrı olarak Doğu Akdeniz bölgesinde denizde önemli deniz dibi rezervlerinin bulunması söz konusudur. Bu durum, Doğu Akdeniz'in önemi ve enerji-politik stratejilerdeki durumunu daha da arttırmakta ve bu bölgenin şartlarını kritik üstü hale getirmektedir. Şekil 4'te Doğu Akdeniz, deniz dibi rezerv bölgelerini göstermektedir [10].

Şekil 3: Doğu Akdeniz Deniz Dibi Rezerv Bölgeleri

Doğu Akdeniz deniz dibi rezerv bölgelerinden, Kıbrıs'ın güneyinde yer alan bölgede rezerv çıkarma çalışmaları gözlenmektedir. Ancak, beklenti doğrultusunda çok büyük bir rezerv çıkarımı henüz gerçekleşmemiştir. Nitekim, Şekil 2'de de söz konusu bölgeye ilişkin rezerv nispeten düşük gösterilmiştir. Bununla beraber, zaman içinde daha zengin rezerv bölgelerinin devreye girmesi olası gözükmektedir.

Doğu Akdeniz Gelecek Projeksiyonu

Doğu Akdeniz bölgesinin gelecek projeksiyonu, bölgenin sorunlarının şekillenmesi ve çözüme ulaşma biçimi ile ilgili olacaktır denebilir. Doğu Akdeniz bölgesinin sorunları enerji-politik olarak ele alınırsa iki grupta ele almak yerinde olacaktır. Bunlar; karasal bölge sorunları ve deniz sorunları olmaktadır.

Karasal sorunlar, öncelikle var olan ve yeni bulunan veya olası kaynak bölgelerinden hareketle boru hatlarının güzergahları ile ilgili olmaktadır. Bu bağlamda, Kuzey Irak petrolünün Doğu Akdeniz'e bağlantıları ve öne çıkacak terminal liman veya limanlar ile bağlantı geçiş bölgeleri halihazırda en büyük stratejik çekişme alanı durumundadır. Var olan boru hatları, şematik olarak Şekil 4'de görülmektedir [11].

Şekil 4: Var olan boru hatları

Bu hatların, var olan ve yeni bulunan veya bulunabilecek rezervler ile etkinliğinden bahsedilebilir. Buna karşın, kaynak bölgesinde yeni lisans alan veya imtiyaz sahibi olan güçlerin Doğu Akdeniz'e açılan yeni güzergahlar arayacakları ve bu hatların güzergahlarından etkin olmak için farklı ve çeşitli yolları denemek te oldukları söylenebilir.

Öte yandan, Doğu Akdeniz deniz dibi rezervlerinin nasıl çıkarılacağı ve nasıl taşınacağına ilişkin olarak da halen belirsizlikler söz konusudur. Bir başka deyişle, Doğu Akdeniz deniz dibi rezervleri ortaya çıktığından beri, söz konusu kaynakların nasıl ve hangi güzergah üzerinden taşınacağı ve boru hatlarının döşenmesiyle ilgili bir çok soruya cevap aranmaktadır. Burada, karasuları ve uluslar arası sular ve münhasır bölge sorunları gündeme gelmektedir. Bu durum, Doğu Akdeniz sularının daha da ısınacağı anlamına gelmektedir.

Doğu Akdeniz ve Türkiye

Doğu Akdeniz bölgesinin kuzeyinde yer alan bir ülke olan Türkiye için bölgedeki gelişmeler siyasi ve ekonomik açıdan olduğu kadar enerji-politik açıdan da son derece önem arz etmektedir. Zira Türkiye, Doğu Akdeniz’in ayrılmaz bir parçasıdır ve doğal olarak bölgedeki dinamizm doğrudan ülkeyi ilgilendirmektedir. Burada, Doğu Akdeniz’de yer alan ülkeler ve bölgeye etkin olan ve/veya etkin olmaya çalışan aktörlerin durumu Türkiye için önemlidir. Bu bağlamda, Türkiye’nin enerji açılımları içinde yerini almaktadır [8,12].

Türkiye için, enerji-politik açıdan bakıldığında, birkaç yönden durumun ele alınması gerekmektedir. İlk olarak, Türkiye’nin petrol ve doğal gaz teminine ilişkin bağlantıları açısından durum önemlidir. İkinci olarak, 2023 hedefleri arasında yer alan enerji terminali olma hedefi açısından, Doğu Akdeniz bağlantılı hatların nasıl olduğu ve yeni hatlar olursa hangi bölgelerden geçeceği ve Türkiye’nin önerdiği terminal liman olan Ceyhan’ın bu hatlarla bağlantısı ve durumu önemlidir. Üçüncü olarak ise, yeni enerji kaynak bölgeleri ve ilgili hatlar ile hem kaynak ve hem de hat bölgelerinde egemen olan ve/veya olabilecek güçlerin durumu ve bunların Türkiye ile ilişkileri önem arz etmektedir.

Bu üç husus bağlamında yaşanan rekabet, Doğu Akdeniz ülkeleri ve bölgede etkin olan ve/veya etkin olmaya çalışan güçlerin çok farklı argümanları kullanmalarına neden olmaktadır. Bir başka deyişle, bugüne kadar, özellikle 20. Yüzyılın başından bu yana bu bölgede yaşanan pek çok olayların ve yaşanmakta olanların ve de yaşanacakların nedeni enerji-politik erekler ve acımasızca gerçekleşen rekabet olmaktadır.

Sonuç

Doğu Akdeniz’deki yeni petrol ve doğal gaz yataklarının paylaşımı, dünyanın halihazırdaki en önemli enerji-politik sorunları durumundadır. Söz konusu bu yeni rezervlerin Doğu Akdeniz’den taşınması da rezervlerle ilgili sorunlardan daha az önemli değildir. Tüm bu şartlar, Türkiye’yi yakından ilgilendirmektedir.

Bölgedeki, çatışmalar “Vekalet Savaşları” şeklinde görülürken giderek “Hibrit Savaş” niteliğini almıştır. Bu durumda da dünya; daha pek çok sıcak çatışma haberleri ile çalkalanacakmış gibi görünmektedir.

Dünyanın, belki de başka hiç bir bölgesinde karşılaşamayacak ölçüde ve dünyanın diğer bölgelerini de ilgilendirecek cesamette önemli gelişmeler Doğu Akdeniz bölgesinde yaşanmaktadır. Olaylar, hızla gelişmekte, ve güvenliği etkileyen boyutlara ulaşmak eğilimi göstermektedir.

Kaynaklar

1. C. Yayıcı, 2012, Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye, Bilge Strateji, Cilt 4, Sayı 6.
2. BP, (2014). BP Statistical Review of World Energy 2014, BP, London.
3. E. Çıtak, B.Tuğrul, (2015), Dünya Petrol Piyasasındaki Değişimlerin İncelenmesi ve Ülkemiz Açısından Değerlendirilmesi, Enerji ve Çevre Dergisi, s:2-6, Mart **2015**.
4. M.A. Yıkılmaz, A.B. Tuğrul, (2015) “Türkiye’de Doğal Gaz Tüketiminin İncelenmesi ve Farklı Yönlerden İrdelenmesi”, 21. Uluslararası Enerji ve Çevre Konferansı ICCI-2015, İstanbul, 06-08 Mayıs 2015 CD Bildiri Kitabı, s:103-106 .
5. B. Engin, A. B. Tuğrul, (2014), “Evaluation of Natural Gas Supply Security in Turkey with Future Projection”, “Journal of Energy and Power Engineering, Vol. 8, No 7, pp. 1237-1245.
6. EIA-DOE (2012), Energy Information Administration, Department of Energy, Institute of Energy Research.
7. <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2015/12/08/8358/rusyanin-putini-ve-dogalgazi>
8. A. B. Tuğrul, (2005) “Avrupa Sürecinde Türkiye ve Enerji Açılımları“, V. Enerji Sempozyumu, 21-23 Aralık 2005, Ankara, TMMOB-EMO Küreselleşmenin Enerji Sektöründe Yapısal Değişim Programı ve Enerji Politikaları Bildiri Kitabı s: 151-162.
9. A.B. Tuğrul, (2012), “Enerji Santralleri ve Farklı Yönlerden Mukayeseli Değerlendirilmesi”, 18. Uluslararası Enerji ve Çevre Konferansı ICCI-2012, İstanbul, 25-27 Nisan 2012, Bildiri Kitabı s:1-4.
10. Pytheas, (2012) Soil, Water & Life Solutions
11. <http://dunya.milliyet.com.tr/petrolde-by-pass-hamlesi/dunya/detay/1821656/default.htm>
12. A. B. Tuğrul, (2011) “Nuclear Energy in the Energy Expansion of Turkey”, “Journal of Energy and Power Engineering, Vol. 5, No 10, pp. 905-910.